

вишени господин ректор и провидур са својим ауторитетом га је примио и потврдио. За речене Паштровиће се обавезао кавалијер Болица, на захтјев присутних и свег њиховог збора, који тако додају, обећају и обавезују се заједнички и посебно за себе исте и њихове приходе у овоме граду. Обадвије стране потврдиће печатима мир за већу вјеру.

Ја Ђеронио Палташић јавни тумач у овоме граду написао сам ово садашње писмо (докуменат), тако замољен од обадвије стране.

Слиједи потписи на турском језику и потврда Паштровића, печати и друго.⁶

ГРАЂА О ИСЕЉАВАЊУ ЦРНОГОРАЦА У РУСИЈУ У 18. СТОЉЕЊУ У АРХИВСКОМ ФОНДУ СЛАВОНСКО-СРЕМСКЕ ГЕНЕРАЛНЕ КОМАНДЕ

Као што је у уводу своје докторске дисертације о исељавању Црногораца у 19. столећу др Ђоко Ђорђевић Пејовић истакао, Црногорци су се због тешких прежрамбених прилика и нероднице исељавали у Русију и у 18. столећу. Црногорце у Русији у 18. столећу спомиње и Пишчевић у свом познатом мемоарском делу.

Црногорци су се исељавали само преко турског (Херцеговина и Босна) и аустријског земљишта. Како су црногорски исељеници прелазили преко територије Славонско-сремске војне границе, морало је то да буде запажено и забележено од власти дотичне земље и да нађе одраза у њеном архивском фонду *Славонско-сремске генералне команде* која се налази у Држ. архиву СР Хрватске у Загребу.

Иако је тај архивски фонд најбоље сачуван од свих граничарских фондова бивше аустријске државе, ипак је и он, због шкартирања материјала који за аустријске потребе није био од интереса, за споменуто питање сада врло оскудан.

О преласку Црногораца у 18. столећу постоје међу овим архивалијама свега два податка.

1) У години 1783. налази се под сигнатуром ф. LXVI број 13/2 допис Коморске управе у Темишвару Славонској генералној команди у коме јој саопштава да је цар наредио да се црногорским емигрантским породицама не допусти да у масама улазе у Аустрију. — То је наређење издато вероватно због тога што Аустрија није желела да се компромитује пред Турском (допуштајући улазак турским породицама, како је Турска у то време сматрала Црногорце).

2) Други податак потиче из 1755, а налази се у Регистру исте установе за ту годину. Он је још краћи од првог и гласи у

⁶ Исто, Котор 3. октобра 1640. Прилог документа.

српском преводу (с немачког): 1755 (5, 9, 6, 19, 74, 29, 30). *Црногорски народ. Емигрирање из Турске у Русију.*

Пре свега треба утврдити шта означују бројеви наведени у загради. То су, као што ми је већ познато, бројеви страна *деловодног протокола* на којима су акти који су — било да су у Генералну команду дошли, било да су од ње отпослати, било злет — и једно и друго — унети у деловодни протокол.

Друго, важније, питање гласи: Шта су ти списи могли да садрже?

Као што ми је познато из архивске грађе поменуће Ген. команде, која се односи на емигрирање Срба из Млетачке Далмације и Босне у Славонско-сремску и Банатску границу у 18. столећу, команданта славонских регимената — нарочито Петрова-радинска и кордона ка Сави — извештавали су Генералну команду о прелазу емиграната, о њиховом броју и имовинском и здравственом стању, смештају — привременом и сталном — о пролазу, исхрани и свему што се на дотичне исељенике односило. На основу тих извештаја слала је Генерална команда своје релације о том врховној власти над Војном границом — Дворском ратном савету као и одговоре и упутства својим подређеним органима — редовно под истим бројем деловодног протокола.

Према томе, у документима Славонске генералне команде који су се односили на црногорске исељенике могли су се наћи сви важнији подаци о њима, као што сам их мало пре навео. Они би могли сада да буду врло важан и поуздан извор за упознавање и проучавање исељавања Црногораца у 18. столећу.

Међутим, ако се нису ти списи сачували у архивском фонду Славонске генералне команде, из тога се не може закључити да их је уопште сасвим nestало и да је немогуће доћи до њиховог садржаја о тако важним подацима.

Архивски фонд Дворског ратног савета, коме је Слав. генерална команда упућивала своје извештаје, смештен је у Ратном архиву (Kriegsarchiv) у Бечу. У њему је можда вршено шкартирање по другим критеријумима него у Славонској генералној команди, па су можда поменути документи о црногорском емигрирању доживели друкчију судбину и сачували се, барем делимично, док је сасвим могуће да су садржаји списа очувани у дел. протоколима опсежним.

Држим, стога, да би било у сваком случају корисно да се то на лицу места прегледа и утврди чињенично стање.